

**Ольга КИРИЛЕНКО**

*доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, kyrylenko.olga@gmail.com*

*ORCID ID: 0000-0002-5504-5519*

**Олена ЖАДАН**

*кандидат економічних наук, головний спеціаліст із закупівель, Головне управління Державної казначейської служби України у Запорізькій області, Запоріжжя, Україна, olenazhadan.uk@gmail.com*

*ORCID ID: 0000-0003-4898-5913*

## **МОДЕЛЬ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ЗМІНА ПРІОРИТЕТІВ**

---

**Вступ.** Вища освіта є одним із найважливіших пріоритетів суспільного розвитку. В Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр. зазначено, що в Україні діє не-ефективна система вищої освіти, що, насамперед, зумовлено недостатнім обсягом фінансування галузі. Застосовувана протягом тривалого часу модель фінансування вищої освіти мала низку системних недоліків, тому виявилася неефективною, що ускладнило процес підготовки сучасних фахівців. Заклади вищої освіти країни постійно відчують нестачу фінансових ресурсів для забезпечення повноцінного поточного функціонування; у більшості з них практично відсутні кошти для розвитку власної матеріально-технічної бази, стимулювання кращих результатів роботи педагогічного персоналу, участі в освітньо-науковому міжнародному співробітництві. Вирішення цих проблем потребує запровадження нових підходів у процес фінансового забезпечення закладів вищої освіти.

**Мета** – відстежити зміну пріоритетів у фінансуванні вищої освіти, порівняти застосовувані в Україні моделі фінансування закладів вищої освіти, визначити їх недоліки і переваги, обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення чинної моделі бюджетного фінансування закладів вищої освіти з урахуванням кращої зарубіжної практики.

**Результати.** Наведено дані щодо розподілу обсягів фінансування вищої освіти між їх джерелами у країнах, що належать до Організації економічного співробітництва та розвитку; динаміку частки видатків на вищу освіту з Державного бюджету України у видатках на освіту і сукупних видатках, а також у ВВП. Зроблено висновок щодо недостатніх обсягів фінансування сфери освіти. Проаналізовано підходи щодо визначення змісту і механізмів фінансування вищої освіти. Відстежено зміну пріоритетів у фінансуванні вищої освіти в Україні, виокремлено основні недоліки і переваги застосовуваних моделей фінансування. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинної формульної моделі бюджетного фінансування закладів вищої освіти з урахуванням кращої зарубіжної практики.

**Висновки.** Фінансування вищої освіти безпосередньо впливає на ефективність функціонування галузі і досягнення стратегічних орієнтирів її розвитку. В умовах воєнного стану питання фінансового забезпечення набувають особливої гостроти й актуальності внаслідок гострої нестачі бюджетних ресурсів. Зазначено, що модель фінансування закладів вищої освіти має бути зрозумілою, прозорою і диверсифікованою, а державне фінансування має базуватися на формульному підході, який враховує кінцеві результати роботи ЗВО. Запропоновано доповнити формулу розподілу видатків державного бюджету на вищу освіту між закладами вищої освіти показниками, які згруповано за такими напрямками: фінансове середовище, академічне середовище, технології й інноваційність, студентські гуртожитки. Акцентовано на необхідності реального втілення принципу фінансової автономії українських університетів, яка передбачає, зокрема, диверсифікацію фінансових ресурсів і широке залучення альтернативних джерел.

**Ключові слова:** вища освіта, фінансове забезпечення, модель фінансування, формульний підхід у фінансуванні.

**Табл.: 2, рис.: 2, бібл.: 23.**

---

### **Olga KYRYLENKO**

Dr. Sc. (Economics), Prof., Emeritus of Science and Technology of Ukraine, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, kyrylenko.olga@gmail.com  
ORCID ID: 0000-0002-5504-55193

### **Olena ZHADAN**

Ph. D. (Economics), Chief Specialist of procurement, Main department of the State Treasury Service of Ukraine in the Zaporizhzhia region, Zaporizhzhia, Ukraine, olenazhadan.uk@gmail.com  
ORCID ID: 0000-0003-4898-5913

## **HIGHER EDUCATION FINANCING MODEL IN UKRAINE: CHANGE OF PRIORITIES**

**Introduction.** Higher education is always one of the most important priorities of social development. In the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032, it is noted that Ukraine has an ineffective system of higher education, which, first of all, is due to insufficient funding of the industry. The long-term model of financing higher education had a number of systemic flaws and therefore proved to be ineffective, which complicated the process of training modern specialists. Institutions of higher education in the country constantly experience a lack of financial resources to ensure full-fledged current functioning; most of them have practically no funds for the development of their own material and technical base, stimulation of better results of the work of the teaching staff, participation in educational and scientific international cooperation. Solving these problems requires the introduction of new approaches to the process of financial provision of higher education institutions.

**The purpose** of the article is track the change in priorities in financing higher education, compare the financing models of higher education institutions used in Ukraine, determine their shortcomings and advantages, justify proposals for improving the current model of budgetary financing of higher education institutions, taking into account the best foreign practices.

**Results.** The data on the distribution of higher education financing volumes among their sources in the countries that are part of the Organization for Economic Cooperation and Devel-

opment are presented; the dynamics of the share of expenditures on higher education from the state budget of Ukraine in expenditures on education and aggregate expenditures of the state budget, as well as in GDP. A conclusion was made regarding the insufficient amount of funding in the field of education. Approaches to determining the content and financing mechanisms of higher education are analyzed. The change of priorities in the financing of higher education in Ukraine is tracked, the main shortcomings and advantages of the used financing models are highlighted. Suggestions for improving the current formulaic model of budget financing of higher education institutions, taking into account the best foreign practice, have been formulated.

**Conclusions.** Financing of higher education directly affects the efficiency of the industry and the achievement of strategic guidelines for its development. In the conditions of martial law, the issue of financial support becomes particularly acute and urgent due to the acute shortage of budgetary resources. It is noted that the model of financing higher education institutions should be clear, transparent and diversified, and state financing should be based on a formulaic approach that takes into account the final results of higher education. It is proposed to supplement the formula for the distribution of state budget expenditures on higher education among institutions of higher education with indicators grouped according to the following directions: financial environment, academic environment, technology and innovation, student dormitories. Emphasis is placed on the need for a real implementation of the principle of financial autonomy of Ukrainian universities, which includes, in particular, the diversification of financial resources and the broad involvement of alternative sources.

**Keywords:** higher education, financial support, financing model, formula approach in financing.

**JEL Classification:** H520, I220.

---

**Постановка проблеми.** В Римському комюніке європейських міністрів освіти (2020 р.) наголошено на ключовій ролі вищої освіти у досягненні Цілей сталого розвитку, визначених Організацією Об'єднаних Націй до 2030 року. В комюніке зазначено, що в сучасних умовах з'являються безпрецедентні виклики і "заклади вищої освіти мають надавати допомогу нашим суспільствам у відповідь на численні загрози глобальному миру, демократичним цінностям, свободі інформації, здоров'ю та добробуту, на рівні з тими, що спричинені пандемією" [1].

У контексті прагнення України долучитися до європейської спільноти і повною мірою виконати свої зобов'язання як члена інклюзивного Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) була розроблена і схвалена "Стратегія розвитку вищої освіти

в Україні на 2022–2032 роки", в якій визначено перспективні напрями розвитку системи вищої освіти нашої держави, окреслено основні характеристики галузі, які мають бути сформовані до 2032 р. [2].

В документі зазначено, що в Україні діє недостатньо ефективна система вищої освіти, що, насамперед, зумовлено недостатнім обсягом фінансування галузі. Справа в тому, що для застосовуваної протягом тривалого часу моделі фінансування вищої освіти була притаманна низка системних недоліків і тому вона виявилася неефективною, що ускладнює процес підготовки сучасних фахівців, не лише здатних задовольнити потреби внутрішнього ринку праці, а й конкурувати на міжнародному ринку. Заклади вищої освіти (далі – ЗВО) країни постійно відчувають нестачу фінансових

ресурсів для забезпечення повноцінного поточного функціонування; у більшості з них практично відсутні кошти для розвитку власної матеріально-технічної бази, стимулювання кращих результатів роботи педагогічного персоналу, участі у міжнародному співробітництві у сфері освіти і науки.

Вирішення цих проблем потребує запровадження нових підходів у процес фінансового забезпечення вищої освіти на основі врахування якості підготовки фахівців, результатів навчальної та наукової роботи закладів вищої освіти, що концентровано відображається в їх позиціях в українських та міжнародних рейтингах університетів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретичні і практичні основи фінансового забезпечення вищої освіти активно обговорюють у колі вчених і практиків. Засновник української наукової школи фінансового забезпечення розвитку освіти, науки і економіки знань Т. Боголіб у своїх працях розглянула роль держави у фінансуванні вищої освіти, обґрунтувала необхідність диверсифікації джерел фінансового забезпечення закладів вищої освіти. Вчена досліджувала процеси капіталізації розвитку вищої освіти за умов, коли об'єктивно відбувається зменшення державного фінансування галузі; акцентувала на необхідності зміни порядку фінансування освіти, структури витрат і послуг, які надають ЗВО; відстоювала доцільність широкого застосування змішаного фінансування, відродження традицій меценатства і спонсорства [3, с. 91]. Т. Боголіб обґрунтувала висновок, що “капіталізація вищої освіти і науки робить їх затребуваними на ринку і дає змогу залучати додаткові фінансові ресурси” [3, с. 92], отже – не залежати від державного фінансування.

Більшість вчених-дослідників фінансів вищої освіти наголошують, що основою

фінансового забезпечення вищої освіти як в Україні, так і за кордоном є державне фінансування. Більше того, достатність обсягів і стабільність фінансування безпосередньо впливає на якість освітніх послуг. Вчені вважають, що високоякісні освітні послуги можна забезпечити лише за умови відповідного обсягу фінансування [4; 5 та ін.]. На цьому аспекті акцентовано також і у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр.

Між обсягами фінансування вищої освіти і якістю освітніх послуг існує тісний взаємозв'язок. Так, з одного боку, краще фінансове забезпечення ЗВО дає змогу їм надавати освітні послуги вищої якості, адже вони в змозі сформувати і розвивати свою матеріально-технічну базу, залучити висококваліфіковані викладацькі кадри за допомогою більш високої оплати їх праці і стимулювання, проводити науково-дослідні роботи, брати участь у міжнародній співпраці, тим самим долучатися до кращих зарубіжних практик. З другого боку, висока якість освітніх послуг сприяє підвищенню конкурентоспроможності і престижності університетів, покращенню їх рейтингових позицій, збільшенню контингенту студентів-контрактників, що зміцнює фінансовий стан ЗВО.

Дослідженню моделей фінансування університетів присвячено багато праць українських вчених. Так, Л. Юрчишена розвинула теоретичні засади фінансового забезпечення вищої освіти; запропонувала змістовне наповнення поняття “модель фінансування університетів”, яка охоплює сукупність механізмів та інструментів розподілу фінансових ресурсів для закладів вищої освіти, а також політику використання фінансових ресурсів для максимізації бажаного результату за умови обмежених публічних ресурсів [6, с. 19]. Акцентувала на взаємопов'язаності процесів фінансу-

вання й управління в галузі. До характеристик моделі фінансування університетів вчена відносить “роль держави у фінансуванні вищої освіти; значимість фінансування вищої освіти як функція держави; вартість вищої освіти як частка витрат на освіту у ВВП на одну особу; механізм фінансування (модель розподілу державних коштів між ЗВО); структура доходів ЗВО” [6, с. 20]. Крім того, автор виокремлює два рівні застосування моделі фінансування – макрорівень (фінансування за рахунок публічних коштів на базі встановлених умов) і мікрорівень (фінансування конкретного університету за рахунок різних джерел) [6, с. 28].

Вітчизняні вчені, як правило, спрямовують свої наукові пошуки на обґрунтування шляхів вдосконалення державного фінансування вищої освіти, що пояснюється переваженням державних коштів у складі джерел фінансових ресурсів ЗВО, а також нагальною необхідністю забезпечення ефективного їх використання в умовах скорочення бюджетного фінансування. Перехід в Україні від витратної до формульної моделі розподілу фінансування з державного бюджету між закладами вищої освіти, а також нетривала практика його застосування, посилили науковий інтерес до обґрунтування шляхів покращення формули. Закономірно, що основні пропозиції стосуються набору результативних показників діяльності ЗВО.

Водночас варто згадати дослідження А. Соколовської, яка позитивно оцінює формульний розподіл бюджетного фінансування, що “підвищить його прозорість і передбачуваність обсягу фінансових ресурсів, який може отримати кожен навчальний заклад” [7, с. 19]. Разом з цим, вчена застерігає від формального пристосування університетів до такого механізму фінансування; наголошує на необхідності ретельного відбору оціночних показників, які

застосовують у формулі, а саме “їх вимірності, достовірності джерел інформації, ефектів впливу на поведінку керівників і викладачів ЗВО” [7, с. 19].

Поряд із пропозиціями щодо вдосконалення формульного підходу до скерування коштів університетам з урахуванням якості освітніх послуг і результативних показників їхньої діяльності, науковці пропонують диверсифікувати джерела фінансового забезпечення ЗВО, створювати фонди для підтримки студентів, а також наукових досліджень університетів. Так, В. Ченцов, І. Дегтярьова і О. Григораш обґрунтували модель цільового державного фінансування, в межах якої виокремлюють три напрямки руху фінансових ресурсів: 1) державне фінансування; 2) студентське кредитування; 3) система фінансування наукових досліджень та ініціатив досконалості [8]. Такий підхід, на думку авторів, відповідає принципу студентоцентризму і сприятиме формуванню відкритої і чесної конкуренції між університетами.

Заслуговує на увагу запропонована Ю. Вітренком модель державного фінансування ЗВО, в основу якої має бути покладено “оплату вироблених ЗВО конкретних кінцевих продуктів (товарів і послуг) відповідно до найменувань (назв), встановлених Державним класифікатором продукції і послуг” [9, с. 118]. Такий підхід, на думку автора, повністю відповідає засадам ринкової економіки, яка формується наразі в Україні.

Принципово іншу ідеологію фінансового забезпечення вищої освіти в Україні пропонує О. Співаковський, який вважає, що варто “вищу освіту віднести до економічної сфери і розглядати як зону інвестиційної політики. Важливим джерелом фінансування вищої освіти мають стати кредитні кошти, надані державою для навчання студентів” [10]. Вчений трактує сучасний етап реформування вищої освіти як “перехід від

ідеології дотацій до ідеології інвестування в освіту та науку” [10].

На основі узагальнення зарубіжного досвіду в науковій літературі систематизовано основні моделі фінансування університетів з виокремленням: формульного фінансування, фінансування на основі результатів, програмного і контрактного підходу у наданні коштів. Крім того, моделі фінансування вищої освіти класифікують за: джерелом надходження коштів (2 види) та кінцевим платником за освітні послуги і вартістю навчання (до 4 видів). Так, за джерелом фінансування можна виокремити такі основні підходи: 1) видатки на освіту переважно фінансуються державою; 2) перевага надається приватному фінансуванню освіти. Залежно від кінцевого платника та вартості навчання застосовують такі моделі, за яких: переважає оплата за навчання від юридичних (1) або фізичних осіб (2); висока вартість навчання (3) або нижче середньої (4) [11, с. 113–114].

При існуванні достатньо великої кількості підходів і моделей фінансування вищої освіти в жодній країні не використовують лише одну модель; зазвичай поєднуються різні моделі, що дають змогу залучити кошти з різних джерел і забезпечити надання якісних освітніх послуг.

**Мета** статті полягає у відстеженні зміни пріоритетів у фінансуванні вищої освіти, порівнянні застосовуваних в Україні моделей фінансування закладів вищої освіти, визначенні їх недоліків і переваг, обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення чинної моделі бюджетного фінансування закладів вищої освіти з урахуванням кращої зарубіжної практики.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Фінансування освіти є інвестицією в людський потенціал та сталий розвиток суспільства й держави. Кожна країна може встановлювати частину, яку мають складати видатки на вищу освіту у сумі валового внутрішнього продукту (далі – ВВП). Вважається, що вищий рівень видатків на вищу освіту у ВВП сприяє зростанню рівня кваліфікації людей. Розподіл обсягів фінансування вищої освіти між їх джерелами у країнах, що належать до Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) та рівень видатків на освіту у ВВП подано в табл. 1.

Дані табл. 1 свідчать, що в деяких країнах вищу освіту переважно фінансують за рахунок приватних джерел (наприклад, Японія, США, Австралія), а в інших державна частка фінансування становить більше

Таблиця 1

**Джерела фінансування вищої освіти в країнах ОЕСР у 2020 р., % \***

Країни	Державні кошти	Приватні кошти	Витрати на освіту у ВВП
Японія	35,5	64,5	3,42
США	37,5	62,5	6,05
Австралія	36,3	63,7	6,10
Ізраїль	56,7	43,3	7,07
Хорватія	73,2	26,8	5,54
Польща	82,0	18,0	5,19
Німеччина	82,5	17,5	4,66
Австрія	89,9	10,1	5,07

\* Складено на основі [12; 13].

80% (Польща, Німеччина, Австрія). Водночас рівень витрат на освіту у ВВП не залежить від переваги певного джерела фінансування.

Джерелами фінансування суб'єктів освітньої діяльності в Україні є: кошти державного та місцевого бюджетів, плата за надання освітніх послуг, за науково-дослідні роботи, гранти вітчизняних і міжнародних організацій та інші джерела, що не заборонені законодавством. Законом України "Про освіту" визначено, що бюджетні асигнування, які скеровує держава на сферу освіти, мають бути не менше 7% ВВП [14]. Питання фінансування закладів вищої освіти регулюється Законом України "Про вищу освіту", яким встановлено, що фінансування державних ЗВО здійснюють за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення, призначеного для оплати послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів, а також за рахунок інших джерел [15].

Для розуміння важливості бюджетних витратків, що спрямовують на фінансування вищої освіти в Україні, варто розглянути їх частку у видатках на освіту і сукупних видатках державного бюджету, а також у ВВП (табл. 2).

Дані табл. 2 свідчать, що питома вага витратків на освіту у сукупних видатках державного бюджету за 2018–2021 рр. скоротилася удвічі. Причому у 2022 р. відбулося значне

зниження їх частки, що пов'язано з війною та суттєвим збільшенням бюджетних видатків на оборону. Проте в абсолютному розмірі зменшення видатків на освіту було незначним – лише на 8,3% (з 63,8 до 58,5 млрд грн). У видатках державного бюджету на освіту більш ніж 3/4 становлять видатки на вищу освіту (у 2018–2022 рр. в межах 75,3–83,8%), що пов'язано із чинним розмежуванням окремих груп видатків на освіту між місцевими і державним бюджетом.

Варто наголосити, що норму Закону України "Про освіту" щодо частки видатків на освіту у ВВП (7%) не виконували ні протягом аналізованого періоду, ні в інші роки. Дані табл. 1 і 2 підтверджують, що цей показник є набагато меншим встановленої норми і коливався у 2018–2022 рр. в межах 1,13–1,30%, а також меншим, порівняно з іншими країнами світу.

Окрім недостатнього фінансування галузі вищої освіти в Україні, недосконалим є механізм надання коштів закладам вищої освіти, які в переважній більшості мають державну форму власності й утримуються за рахунок коштів державного бюджету.

Протягом тривалого часу в Україні застосовували модель фінансування закладів вищої освіти, згідно з якою обсяги бюджетного фінансування конкретного ЗВО визначали залежно від двох основних кількісних показників: 1) чисельності студентів на бюджетній формі навчання; 2) чи-

Таблиця 2

**Динаміка відносних показників видатків на вищу освіту в Україні у 2018–2022 рр., %\***

Показники	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
Частка видатків на освіту у сукупних видатках державного бюджету	4,5	4,8	4,1	4,3	2,2
Частка видатків на вищу освіту у видатках державного бюджету на освіту	82,8	83,3	75,4	75,3	75,9
Частка видатків державного бюджету на освіту у ВВП	1,25	1,30	1,26	1,17	1,13
Частка видатків державного бюджету на вищу освіту у ВВП	1,03	1,08	0,95	0,88	0,86

\* Складено на основі [16; 17].

сельності та складу науково-педагогічних працівників, а також статусу навчального закладу. Така модель за своєю сутністю є витратною, оскільки передбачає просте відшкодування витрат ЗВО, обсяг яких прямо залежить від кількості студентів і викладачів. Ю. Вітренко, аналізуючи таку модель фінансування, справедливо зазначає, що вона базується на скеруванні державних коштів закладам вищої освіти “на їх “повне утримання як бюджетних установ”, а не як оплата за вироблені й надані конкретні послуги ... як передбачено засадами сучасної ринкової економіки” [9, с. 118].

Отже, витратна модель фінансування не зацікавлює навчальні заклади ефективно витратити кошти, а також досягати кращих результатів своєї діяльності, які не враховуються при визначенні обсягів фінансування. Крім того, основним пріоритетом у наданні бюджетного фінансування в межах цієї моделі виступає забезпечення поточної діяльності ЗВО, що практично не передбачало розвитку закладу, що фінансувався за залишковим методом за наявності у розпорядженні міністерства вільних коштів.

У 2017 р. були внесені зміни до Бюджетного кодексу України щодо розподілу обсягів видатків державного бюджету на вищу освіту між закладами на основі формули, яка враховувала такі параметри:

- кількість здобувачів вищої освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями та спеціальностями і співвідношення вартості освітніх послуг;
- рівень результатів зовнішнього незалежного оцінювання вступників;
- показники якості освітньої і наукової діяльності вищого навчального закладу.

Починаючи з 2020 р., на підставі внесених у 2019 р. змін до Бюджетного кодексу України перелік параметрів, які враховуються у формулі для встановлення обсягів

фінансування ЗВО, було змінено, зокрема шляхом уточнення, що береться до уваги кількість здобувачів вищої освіти за державним замовленням за рівнями вищої освіти, формами здобуття вищої освіти, а також виключення із переліку параметрів рівня результатів зовнішнього незалежного оцінювання вступників.

Наступним кроком до практичного застосування нової моделі бюджетного фінансування ЗВО стало затвердження у 2019 р. Формули розподілу видатків державного бюджету на вищу освіту між закладами вищої освіти [18], якою передбачено застосування нового підходу до фінансування, що ґрунтується на результативних показниках діяльності ЗВО. Схематично модель розподілу державним замовником обсягу видатків споживання загального фонду державного бюджету на відповідний рік може бути подана в такому вигляді (рис. 1).

Ключовими елементами моделі фінансування освіти, що базується на основі формульного розрахунку обсягів видатків, є показники діяльності ЗВО, які постійно змінюються, залежно від загальної кількості здобувачів, їх працевлаштування, регіональної підтримки закладу, наукової та міжнародної діяльності й інших чинників. Рівень цих показників впливає на обсяг додаткового фінансування, який може отримати ЗВО за результатами діяльності попереднього року. Адже принцип формульного фінансування полягає в тому, що певний відсоток фінансування, який визначає Міністерство освіти і науки України (близько 95%), отримує кожен ЗВО, а залишок, віднімається від 100% фінансування з кожного закладу, підсумовується та розподіляється між ЗВО, які показали найвищі результати своєї діяльності за попередній рік, що стимулює підвищувати їх ще більше, в результаті чого ЗВО може отримати 110% або більше відсотків фінансування [19].





Рис. 1. Модель розподілу фінансування для ЗВО на основі формульного розрахунку \*

\* Побудовано на основі [18].

Так, передбачалося, що у 2020 р., тобто в перший рік впровадження формульного розподілу фінансування, всім ЗВО було призначено отримати мінімум 80% та не більше 120% їх бюджету за попередній рік [19]. За результатами розподілу у 2020 р. лише шість ЗВО України отримали максимальне фінансування – 120%. У 2021 р. максимально допустимий рівень фінансування було встановлено на рівні 120–130%, який отримали 47 ЗВО, а у 2022 р. – лише

17, що свідчить про погіршення показників їх діяльності, головним чином, у зв'язку з повномасштабним російським вторгненням [20].

Найвагомішим показником, що впливає на значення комплексного показника діяльності ЗВО, є розрахунковий контингент здобувачів вищої освіти, які навчаються на державному замовленні. Слід зазначити, що станом на жовтень 2021 р., порівняно з аналогічним періодом 2019 р., кількість

здобувачів вищої освіти знизилася на 7,1% [20]. Масштаб діяльності ЗВО, на який впливає показник контингенту здобувачів, є практично незмінним для закладів, адже відсутні важелі прямого впливу на нього.

Показник наукової діяльності, який залежить від середнього обсягу надходжень до спеціального фонду (за останніх три роки) за результатами наукових, науково-технічних робіт, згідно з проєктами міжнародного співробітництва, результатами надання наукових послуг на одного науково-педагогічного працівника за основним місцем роботи, та встановлюється на рівні значень від 1 до 1,5, коливався в межах 1–1,4 за всіма ЗВО [20].

Показник міжнародного визнання ЗВО залежить від його порядкового номера в одному з міжнародних рейтингів (QS World University Rankings, The Times Higher Education World University Rankings, Academic Ranking of World Universities – World Top 500 Universities) та не перевищує 1000 [17]. У разі виконання зазначеної умови – університету присвоюється коефіцієнт 1,1, чого вдалося досягти у 2020 та 2022 рр. – п'ятьом українським ЗВО, у 2021 р. – шістьом [20].

Застосування формульного розрахунку обсягів фінансування для ЗВО на 2023 р. було призупинено у зв'язку з дефіцитом загального фінансування сфери та проведення секвестру Державного бюджету України, після чого зник надлишок коштів, який Міністерство освіти і науки України могло перерозподіляти між ЗВО. У 2023 р. державне фінансування діяльності ЗВО здійснюють пропорційно до кількості студентів, які в них навчаються [19].

Проте з 01.01.2024 р. дію нормативного документа, яким передбачено проведення формульного розрахунку [18], планується продовжити, що актуалізує перегляд основних підходів до такої моделі фінансування

вищої освіти та визначення пріоритетів для показників, здатних позитивно вплинути на діяльність ЗВО в умовах війни та підвищити фінансову стійкість і покращити розвиток сфери вищої освіти.

Варто розглянути основні переваги та недоліки формульного розрахунку, які в подальшому слід врахувати після поновлення дії цього підходу. Безумовно, що застосування формульного підходу при розподілі бюджетного фінансування ЗВО має беззастережні переваги, порівняно з витратним методом, до них слід віднести: прозорість і зрозумілість розрахунків; усунення суб'єктивізму і корупційної складової у визначенні обсягів фінансування; передбачуваність, що дає змогу закладам проводити перспективне планування; формування конкурентного середовища у сфері вищої освіти.

За висновками Л. Юрчишеної, за допомогою застосування формульного підходу відбувається “реалізація освітньої політики держави, стратегічне позиціонування університетів, застосування інноваційних підходів до управління, провадження освітньої й наукової діяльності, поліпшення якісних показників” [6, с. 28].

Разом з позитивними характеристиками, формульний метод розподілу бюджетного фінансування закладам вищої освіти, який застосовувався протягом 2020–2022 рр. в Україні, не позбавлений недоліків, це:

- безпосередня залежність обсягів фінансування від кількості здобувачів вищої освіти за державним замовленням;
- у виграшному становищі опиняються великі і відомі університети, які одержують значне державне фінансування, а також здатні самостійно залучити великі обсяги ресурсів з інших джерел;
- певна дискримінація щодо невеликих регіональних ЗВО, яким не вистачає усіх видів ресурсів, в т. ч. фінансових

для свого розвитку і досягнення кращих показників, за якими проводиться оцінювання;

- використовувати у формулі показники не повною мірою відображають усю багатогранну діяльність університетів, у всій своїй сукупності спрямовану на підвищення якості освітніх послуг. Прагнення ЗВО покращити лише визначені показники призводить до нехтування іншими, не менш важливими напрямками роботи.

Аналізуючи зарубіжний досвід оцінювання діяльності університетів, слід зазначити, що у світі заведено оцінювати роботу університетів із застосуванням ключових показників ефективності (англ. Key Performance Indicators, далі – KPI), до складу яких віднесені показники, що переважно використовують для оцінки конкуренції між університетами. Зарубіжні університети можуть самостійно затверджувати стратегічні плани та основні показники, за якими буде оцінюватися їх діяльність.

Наприклад, стратегічний план Університету Північно-Східного Іллінойсу (США) складається із 6 стратегічних цілей і 38 кроків. KPI визначаються як важливі пункти, які своєчасно контролюють прогрес у виконанні стратегічного плану. Усі показники мають кількісний вимір та оцінюються щорічно на початку кожного осіннього семестру або наприкінці кожного фінансового року (у червні) [21]. Університет Маршалла (США) бере за основу для оцінки KPI три групи показників: 1) показники роботи вищого керівництва; 2) показники для оцінки успіху цілей; 3) узагальнені показники досягнення стратегії [22].

Узагальнення цих показників свідчить, що їх налічується близько тридцяти [23]. Аналіз змісту KPI дав змогу виокремити актуальні, які більш розширено враховують результати роботи університету та можуть доповнити перелік показників, котрі вико-

ристовують для оцінки діяльності вітчизняних ЗВО в процесі формульного розрахунку.

Одним із показників, за яким потенційні студенти можуть обирати ЗВО, є: вартість навчання для кожного студента за певний навчальний період (наприклад, семестр) та вартість утримання студента (може містити утримання будівлі закладу, зарплату педагогів і персоналу, витрати на навчальні матеріали та ін.); коефіцієнт утримання викладачів. Високий рівень утримання свідчить про те, що університет цінує своїх працівників.

Відсоток грантів, отриманих студентами та/або викладачами, порівняно з тими, на які подано заявку, та показник загальної суми грантів свідчать про розвиток наукової діяльності ЗВО. Важливим показником також є відсоток професорсько-викладацького складу з поглибленими сертифікатами: у вищій освіті він може впливати на визнання і репутацію навчального закладу, отримання ним грантів як додаткового джерела фінансування.

Показником високого рейтингу вищого навчального закладу є рівень відвідування занять слухачами. Визначення кількості студентів, які досягли близько 90% відвідуваності протягом певного семестру чи навчального року, є важливим для відстеження.

Сучасний розвиток університетів неможливий без застосування технологій та інновацій. Показником застосування таких технологій є відсоток аудиторій із використанням технологій, онлайн-платформ тощо.

Крім цього, ще одним оціночним показником є забезпечення студентів університетським житлом (гуртожитком). Відсоток студентів, які проживають в кампусі, – відстеження цього показника дає змогу адміністраторам переконатися, що в кампусі достатньо (або забагато) місця для студентів і що це відповідає довгостроковій стратегії навчального закладу.

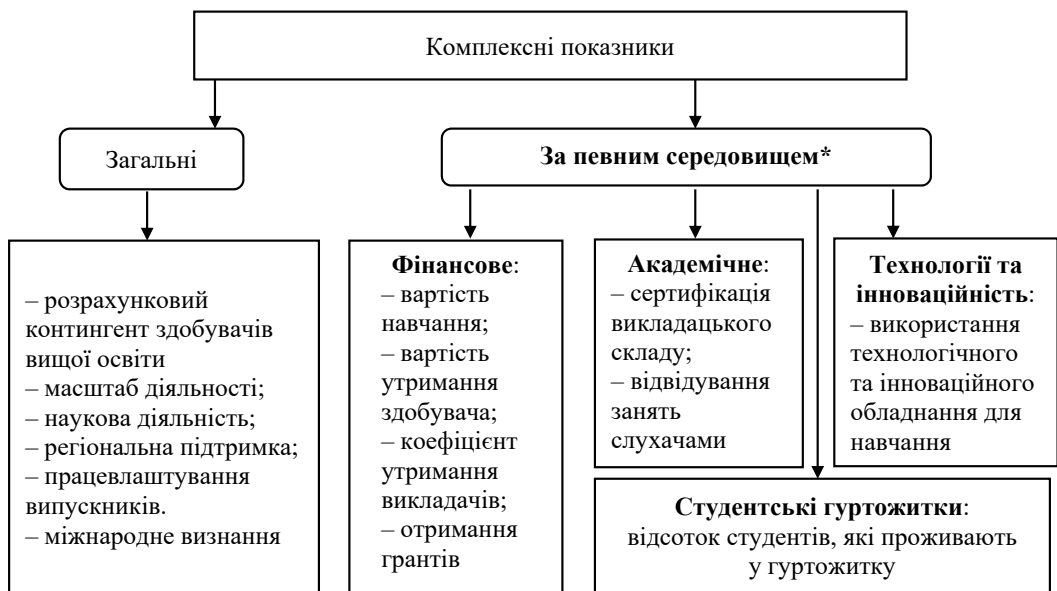
Вищезазначені показники можна умовно поділити на групи і подати доповнений перелік комплексних показників діяльності в такому вигляді (рис. 2).

На нашу думку, врахування вищенаведених показників дають змогу вийти на новий рівень оцінки діяльності ЗВО та сприяти підвищенню зацікавленості закладів у комплексному покращенні своєї діяльності.

**Висновки.** Стратегічні цілі розвитку України передбачають реформування та модернізацію системи вищої освіти, однією зі складових цього процесу є вдосконалення фінансового механізму. Проведення реформи, зокрема, зумовлено докорінною зміною пріоритетів у процесі фінансового забезпечення галузі: від витратної моделі фінансування, згідно з якою проводили відшкодування витрат ЗВО, незалежно від результативності їх роботи, до використання формульної моделі бюджетного фінансування на основі врахування показників

діяльності закладу вищої освіти. В умовах воєнного стану питання фінансового забезпечення набувають особливої гостроти й актуальності внаслідок гострої нестачі бюджетних ресурсів.

Досвід застосування формульного підходу підтвердив його перспективність, проте сам механізм визначення обсягів коштів, які надають державним закладам вищої освіти, потребує подальшого вдосконалення. Доцільно оптимізувати перелік показників оцінювання закладів стосовно більш комплексного відображення їх досягнень щодо надання якісних освітніх послуг, підвищення кваліфікації та стимулювання праці викладачів, створення побутових зручностей для студентів. Водночас, заслуговує на увагу зарубіжний досвід оцінювання університетів та визначення обсягів їх державної підтримки. Запропоновано доповнити формулу розподілу видатків державного бюджету на вищу освіту між закладами ви-



**Рис. 2. Удосконалений перелік комплексних показників діяльності ЗВО, що можуть бути використані у формульному розрахунку \***

\* Побудовано на основі [23].

щої освіти показниками, які згруповано за такими напрямками: фінансове середовище, академічне середовище, технології та інноваційність, студентські гуртожитки.

Успішність досягнення стратегічних орієнтирів розвитку системи вищої освіти значною мірою залежить від реального втілення принципу фінансової автономії українських університетів, яка передбачає, зокрема, диверсифікацію фінансових ресурсів і широке залучення альтернативних джерел, таких як: співфінансування, кредитування, державно-приватне партнерство, ендавмент-фонди тощо.

Перспективами подальших досліджень у сфері державного фінансування закладів вищої освіти є розробка чітко вимірюваних критеріїв та індикаторів якості послуг ЗВО з метою врахування їх у моделі фінансування, що дасть змогу більш об'єктивно оцінювати діяльність закладів.

#### Список використаних джерел

1. Римське Міністерське комюніке. 19 листопада 2020 року. URL : <https://erasmusplus.org.ua/news/pereklad-materialiv-ministerskoyi-konferenciyi-z-pytan-rozvytku-bolonskogo-proczesu-19-11-2020-m-rym-on-line/>.
2. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>.
3. Боголіб Т. М. Процеси капіталізації розвитку вищої освіти та університетської науки. *Фінанси України*. 2012. № 11. С. 84–93.
4. Лисяк Л. В., Петрова Я. І., Цюп'як П. Р. Фінансове забезпечення вищої освіти в Україні: стан та напрями удосконалення. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7183>.
5. Ченцов В. В., Дегтярьова І. О., Григораш О. В. Фінансування вищої освіти в Україні: проблеми та ідеї для реформи. *Ефективна економіка*. 2019. № 7. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8446>.

6. Юрчишена Л. В. Модель фінансування вищої освіти: поняття та практичні результати впровадження в Україні. *Освітня аналітика України*. 2021. № 3(14). С. 17–32.

7. Соколовська А. М. Дискусійні аспекти формульного розподілу бюджетних видатків на вищу освіту в Україні. *Фінанси України*. 2018. № 5. С. 8–21.

8. Ченцов В. В., Дегтярьова І. О., Григораш О. В. Фінансування вищої освіти в Україні: проблеми та ідеї для реформи. *Ефективна економіка*. 2019. № 7. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7183>.

9. Вітренко Ю. М. Державне фінансування закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки. *Фінанси України*. 2019. № 10. С. 102–123.

10. Співаковський О. В. Стан фінансування освіти і науки. *Освіта.ua*. 2016. 17 листоп. URL : <http://osvita.ua/blogs/53098/>.

11. Лактіонова О. А. Трансформація моделі фінансування вищої освіти: виклики для України та успішний досвід. URL : <https://jnos.donnu.edu.ua/article/view/6521/6553>.

12. Spending on tertiary education. URL : <https://data.oecd.org/eduresource/spending-on-tertiary-education.htm>.

13. Public spending on education as a share of GDP, 2021. URL : <https://ourworldindata.org/grapher/total-government-expenditure-on-education-gdp>.

14. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

15. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

16. Показники виконання Державного бюджету України за 2018–2022 роки. URL : <https://openbudget.gov.ua/>.

17. Показники валового внутрішнього продукту за 2018–2022 роки. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2022/>.

18. Формула розподілу видатків державного бюджету на вищу освіту між закладами вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 р. № 1146 (зі змінами та доповненнями). Дію призупинено до 31.12.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2019-%D0%BF#Text>.

19. Вища освіта в Україні: зміни через війну : аналітичний звіт / Є. Николаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

20. Результати моделювання формули розподілу видатків за статтею “Підготовка кадрів ЗВО та забезпечення діяльності їх баз практики” на 2020–2022 роки. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/rozpodil-koshtiv-zerzhavnogo-byudzhetu-mizh-zakladami-vishoyi-osviti-u-2020>.

21. Key Performance Indicators of Northeastern Illinois University. URL : <https://www.neiu.edu/about/strategic-plan/key-performance-indicators>.

22. Key Performance Indicators of Marshall University. URL : [https://www.marshall.edu/2020/files/KPI-MUBOG-Retreat-2014\\_10\\_31.pdf](https://www.marshall.edu/2020/files/KPI-MUBOG-Retreat-2014_10_31.pdf).

23. Key Performance Indicators in Education. URL : <https://www.clearpointstrategy.com/blog/key-performance-indicators-in-education>.

## References

1. Ryske Ministerske komiunike. 19 lystopada 2020 roku. [Rome Ministerial Communique]. (2020, November, 19). Available at: <https://eras-musplus.org.ua/news/pereklad-materialiv-ministerskoyi-konferencziyi-z-pytan-rozvytku-bolonskogo-proczesu-19-11-2020-m-rym-on-line/>

2. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky. Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 liutoho 2022 r. № 286-r. [Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2022–2032. Approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. (2022,

February, 23). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>.

3. Boholib, T. M. (2012). Protsesy kapitalizatsii rozvytku vyshchoi osvity ta universytetskoï nauky [Processes of capitalization of the development of higher education and university science]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, 11, 84–93 [in Ukrainian].

4. Lysiak, L. V., Petrova, Ya. I., Tsiupiak, P. R. (2020). Finansove zabezpechennia vyshchoi osvity v Ukraini: stan ta napriamy udoskonalennia [Financial provision of higher education in Ukraine: state and directions for improvement]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy*, 12 Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7183>. [in Ukrainian].

5. Chentsov, V. V., Dehtiarova, I. O., Hryhorash, O. V. (2019). Finansuvannia vyshchoi osvity v Ukraini: problemy ta idei dlia reformy [Financing higher education in Ukraine: problems and ideas for reform]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy*, 7. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8446>. [in Ukrainian].

6. Yurchyshena, L. V. (2021). Model finansuvannia vyshchoi osvity: poniattia ta praktychni rezultaty vprovadzhennia v Ukraini [Higher education financing model: concepts and practical results of implementation in Ukraine]. *Osvitnia analityka Ukrainy – Educational Analytics of Ukraine*, 3, 17–32 [in Ukrainian].

7. Sokolovska, A. M. (2018). Dyskusiini aspekty formulnoho rozpodilu biudzhetykh vydatkiv na vyshchu osvitu v Ukraini [Discussion aspects of the formulaic distribution of budget expenditures for higher education in Ukraine]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, 5, 8–21 [in Ukrainian].

8. Chentsov, V. V., Dehtiarova, I. O., Hryhorash, O. V. (2019). Finansuvannia vyshchoi osvity v Ukraini: problemy ta idei dlia reformy [Financing higher education in Ukraine: problems and ideas for reform]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy*, 7. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7183>. [in Ukrainian].

9. Vitrenko, Yu. M. (2019). Derzhavne finansuvannia zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy yak

subiektiv suchasnoi rynkovoi ekonomiky [State financing of higher education institutions of Ukraine as subjects of a modern market economy]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, 10, 102–123 [in Ukrainian].

10. Spivakovskiy, O. V. (2016). Stan finansuvannya osvity i nauky [The state of funding of education and science]. *Osvita.ua*. Available at: <http://osvita.ua/blogs/53098/>.

11. Laktionova, O. A. Transformatsiia modeli finansuvannya vyshchoi osvity: vyklyky dlia Ukrainy ta uspishnyi dosvid [Transformation of the higher education financing model: challenges for Ukraine and successful experience]. Available at: <https://inos.donnu.edu.ua/article/view/6521/6553>.

12. Spending on tertiary education. Available at: <https://data.oecd.org/eduresource/spending-on-tertiary-education.htm>.

13. Public spending on education as a share of GDP. (2021). Available at: <https://ourworldindata.org/grapher/total-government-expenditure-on-education-gdp>.

14. Pro osvitu. Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII (zi zminamy ta dopovnenniamy) [About education. Law of Ukraine (as amended)]. (2017, September, 5). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

15. Pro vyshchu osvitu. Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII (zi zminamy ta dopovnenniamy) [On higher education. Law of Ukraine (as amended)]. (2014, July, 1). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

16. Pokaznyky vykonannya Derzhavnogo biudzhetu Ukrainy za 2018–2022 roky [Performance indicators of the State Budget of Ukraine for 2018–2022]. Available at: <https://openbudget.gov.ua/>.

17. Pokaznyky valovoho vnutrishnoho produktu za 2018–2022 roky [Gross domestic product indicators for 2018–2022]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2022/>.

18. Formula rozpodilu vydatkiv derzhavnogo biudzhetu na vyshchu osvitu mizh zakladamy vyshchoi osvity. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.12.2019 r. № 1146 (zi zminamy ta dopovnenniamy). Diiu pryzupyneno do 31.12.2023. [The formula for the distribution of state budget expenditures on higher education among institutions of higher education: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (with changes and additions). (2019, December, 24). The action is suspended until 31 December 2023]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2019-%D0%BF#Text>.

19. Nikolaiev, Ye., Rii, H., Shemelynets, I. (2023). Vyshcha osvita v Ukraini: zminy cherez viinu: analitychnyi zvit [Higher education in Ukraine: changes due to the war: an analytical report]. Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka [in Ukrainian].

20. Rezultaty modeliuvannya formuly rozpodilu vydatkiv za statteiu “Pidhotovka kadriv ZVO ta zabezpechennia diialnosti yikh baz praktyky” na 2020–2022 roky [The results of the modeling of the formula for the distribution of expenses under the article “Training of personnel of higher education institutions and ensuring the operation of their practice bases” for 2020–2022]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/rozpodil-koshitiv-z-derzhavnogo-byudzhetu-mizh-zakladami-vishoyi-osviti-u-2020>

21. Key Performance Indicators of Northeastern Illinois University. Available at: <https://www.neiu.edu/about/strategic-plan/key-performance-indicators>.

22. Key Performance Indicators of Marshall University. Available at: [https://www.marshall.edu/2020/files/KPI-MUBOG-Retreat-2014\\_10\\_31.pdf](https://www.marshall.edu/2020/files/KPI-MUBOG-Retreat-2014_10_31.pdf).

23. Key Performance Indicators in Education. Available at: <https://www.clearpointstrategy.com/blog/key-performance-indicators-in-education>.